ČERVEN 2022

NÁHLED POD POKLIČKU "ZELENÉ OBNOVY"

kterak evropský fond obnovy selhává v ochraně přírody a co ještě lze napravit

CEE Bankwatch Network

EURONATUR

Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic

Výzkum a autorství textu

Thomas Freisinger
EuroNatur Foundation

Daniel Thomson
CEE Bankwatch Network

Tereza Vohryzková
Hnutí DUHA – Přátelé Země

Poděkování

Editace

Pippa Gallop
Emily Gray
Gosia Zubowicz-Thull

Grafická úprava

Peter Slingiert
Aleksandar Saša Škorić (návrh titulní stránky)

Tato zpráva je výňatkem z původního delšího textu, jenž v originále nese název Behind the 'green recovery': how the EU recovery fund is failing to protect nature and what can still be saved.

Vznik tohoto textu financovala nadace MAVA Foundation.

Financováno Evropskou unií. Stanoviska a názory zde vyjádřejné však náleží pouze autorům a nerefektují postoje Evropské unie nebo CINEA. Evropská unie ani orgán poskytující podporu za ně nemohou nést odpovědnost.

Obsah

Úvod	**4**
Souhrn klíčových zjištění	**5**
Lesnictví v České republice: ďábel se skrývá v detailech	**9**

Úvod

V únoru 2021, v reakci na finanční krizi vyvolanou pandemií covidu-19, vstoupil v platnost jedinečný nástroj financování; Nástroj pro oživení a odolnost (též překládán jako Nástroj pro obnovu a odolnost, angl. zkratka RRF).[1]

Ten se má dle Evropské komise stát hlavním hnacím mechanismem evropské „zelené“ obnovy. Třicet sedm procent z celkových 672,5 miliard eur[2] alokovaných v tomto fondu obnovy musí směřovat do zelené transformace, včetně biodiverzity.[3]

Biodiverzita je zcela zásadní pro naši fyzickou existenci, ale také pro naši ekonomiku. Na zdraví ekosystémů závisí přísun potravin, kvalita vzduchu a vody i samotné klima. Krize biodiverzity je tudíž stejně zásadní jako krize klimatická. Obě jsou vzájemně propojeny a je potřeba je řešit společně.

O rok později jsme v situaci, kdy již byla většina jednotlivých plánů obnovy schválena. Ačkoli v oblasti nových návrhů opatření na podporu biodiverzity bylo dosaženo určitého pokroku a některé škodlivé návrhy opatření byly naopak staženy, mnoho plánů obnovy zůstalo v původní podobě. Tato zpráva si proto klade za cíl upozornit na kontroverzní návrhy opatření obsažené v plánech obnovy devíti středo a východoevropských zemí, poskytnout aktuální informace o nedostatcích v procesu připomínkování jednotlivých plánů a poukázat na to, proč a jak je třeba zajistit, aby financování projektů nevedlo k újmám na biodiverzitě.

1 Rada Evropské unie, „Rada Evropské unie schválila nástroj pro oživení a odolnost“, *2021portugal.eu*, 12. února 2021.

2 V cenách z roku 2018. Pro aktuální informace viz: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_cs

3 Evropský parlament a Rada Evropské unie, Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2021/241 ze dne 12. února 2021, kterým se zřizuje Nástroj pro oživení a odolnost, čl. 18, odst. 4e), *EUR-Lex*, 12. února 2021.

Souhrn klíčových zjištění

Téma biodiversity bylo v počátečních fázích implementace středo a východoevropských plánů obnovy zanedbáno.

Pilíř zelené transformace, tedy jeden ze šesti pilířů, do nichž je Nástroj pro oživení a odolnost rozčleněn, a který představuje 37 procent celkových vyhrazených finančních prostředků, má přispět k naplnění cílů Zelené dohody pro Evropu, včetně těch týkajících se biodiverzity.[4] Navzdory zmínce o biodiverzitě coby jedné z priorit, na níž se má daný pilíř zaměřit, je většina opatření navržených v rámci oněch 37 procent zacílena na snížení emisí CO_2 a řešení problémů spojených s klimatem. Na zachování a obnovu biodiverzity má směřovat jen méně než jedno procento, a to navzdory tomu, že Evropská komise má v úmyslu právě na tyto účely vynakládat alespoň 20 miliard eur ročně.[5]

Metodika, kterou Komise zvolila pro určení této částky, však byla kritizována pro nadhodnocení sumy, která bude nakonec skutečně na ochranu klimatu vydána. Analýza, kterou provedla organizace Wuppertal Institute prostřednictvím svého nástroje Green Recovery Tracker,[6] jenž se opírá o jinou metodiku než Komise, vyčíslila plánované zelené investice výrazně méně optimisticky. Například plán obnovy České republiky alokoval dle závěrů této metodiky na zelenou transformaci pouhých 25 procent z celkových investic, namísto požadovaných 37 procent.[7]

Opatření na snížení produkce uhlíkových emisí, jako je například rozvoj obnovitelných zdrojů energie, jsou pro dosažení klimatických a energetických cílů zcela zásadní. Je však potřeba důkladně posoudit jejich dopad na ekosystémy a biodiverzitu, přičemž toto hledisko se musí stát klíčovým faktorem při schvalování takovýchto projektů.

Třebaže obnovitelné zdroje je skutečně coby způsob snížení emisí uhlíku nutné podporovat, nemělo by se tak dít na úkor přírody a biodiverzity. Kácení lesů s vysokou druhovou rozmanitostí či zábor travnatých ploch za účelem výstavby velkých větrných či solárních farem ubližují biodiverzitě (podrobněji v rámci příkladů z Bulharska a Lotyšska) a kromě toho ohrožují i snahy o snížení množství atmosférického uhlíku, jelikož snižují sekvestrační potenciál těchto biotopů.

Evropská komise připouští, že i v nejlepším možném případě budou na „ochranu a obnovu biologické rozmanitosti a ekosystémů“[8] věnována z pilíře zelené transformace pouhá tři procenta, neboli 7 miliard eur napříč 27 členskými státy, a to za předpokladu, že veškeré dotace a půjčky budou distribuovány v souladu s aktuálními plány.[9] K tomu je navíc třeba přičíst skutečnost, že členské státy zavedou i taková opatření, která sice spadají do zeleného pilíře, ale přesto budou s největší pravděpodobností znamenat ekosystémovou újmu, jak dokládají příklady uvedené níže.

---

4 Evropský parlament a Rada Evropské unie, Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2021/241 ze dne 12. února 2021, kterým se zřizuje Nástroj pro oživení a odolnost, *EUR-Lex*, 12. února 2021.

5 Tato částka zahrnuje jak veřejné, tak soukromé zdroje financování. Evropská komise, Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů, Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2030: Navrácení přírody do našeho života, *EUR-Lex*, 20. května 2021.

6 Wuppertal Institute, E3G, webová stránka Green Recovery Tracker.

7 Helena Mölter, Johanna Lehne, Timon Wehnert a Jacqueline Klingen, Green Recovery Tracker: Sledování přínosů národních snah o obnovu po covidu-19 z hlediska cíle klimaticky neutrální EU, *E3G a Wuppertal Institute*, 2022.

8 Bude-li použita celá alokace Nástroje ve výši 672,5 miliard eur, zelený pilíř bude představovat 248,8 miliard eur. Dle vyjádření Evropské komise, 3 procenta z tohoto pilíře tak budou odpovídat 7,5 miliardám eur. Každý členský stát tak vydá na projekty, které budou řešit klima a životní prostředí, v průměru 260 milionů eur.

9 Evropská komise, Zpráva Komise Evropskému parlamentu a Radě o provádění Nástroje pro oživení a odolnost, *Evropská komise*, 1. března 2022.

Prvním z nich je projekt vodní elektrárny Mokrice na řece Sáva ve Slovinsku. Elektrárna možná dosáhne na evropské financování v rámci komponenty prevence povodňových rizik. Její způsobilost pro zařazení do zeleného pilíře by pak byla zajištěna nízkoemisní výrobou energie. Tento způsob posouzení však zcela ignoruje závažné následky, které by realizace daného opatření měla na říční ekosystémy a důležitost řeky pro širší oblast údolí Sávy, například z hlediska zdrojů pitné vody či zemědělství.

Téma se zřejmě stane ještě palčivější v souvislosti s tlakem na ukončení dovozu ruského plynu ve světle plynové krize v zimě 2021/2022 a invaze na Ukrajinu v únoru 2022.

Podobná situace panuje v Lotyšsku ohledně plánovaného zrychlení povolovacích řízení ve věci výstavby větrných farem na zalesněných územích. Podporu těchto projektů propašovala vláda do svého plánu obnovy již po uzavření veřejného připomínkování a po provedení posouzení z hlediska zásady „významně nepoškozovat".

Obecně je zjednodušení a urychlení povolovacích řízení vedoucí k navýšení kapacit skutečně obnovitelných zdrojů energie samozřejmě vítáno, avšak nesmí se tak dít na úkor zásadní legislativy v oblasti životního prostředí a zákonných pojistek zajišťujících posouzení možných dopadů projektů na přírodu a biodiverzitu.

Spousta opatření navržených v rámci fondu obnovy neprospěje ani klimatu, ani biodiverzitě.

Příklady ze Slovinska, Estonska, České republiky a Rumunska dokládají, že lesnické projekty, které se na povrchu tváří přínosně, ve skutečnosti zřejmě nenaplní své stanovené cíle a naopak přispějí k ještě intenzivnější těžbě. Na první pohled vypadají navržená opatření atraktivně. Napříč všemi plány obnovy se setkáváme s termíny jako „odolnost" či „zalesňování", ale jak tomu už tak bývá, ďábel se skrývá v detailu. Některá opatření v sobě mají pořád ještě prostor pro zlepšení, a to zejména v České republice a Slovinsku, zatímco jiná jsou zralá na kompletní revizi.

Další velkou skupinou škodlivých projektů, na které tato zpráva upozorňuje, jsou vodohospodářské záměry. Velmi často se setkáváme s tím – ať už v Maďarsku, Chorvatsku, Litvě či Polsku – že státní úřady zamýšlejí využít Nástroj pro oživení a odolnost k budování nádrží, přečerpávacích stanic, přehrad, průplavů a kanálů a k renovaci zregulovaných říčních úseků, a to často ve velmi citlivých oblastech včetně chráněných území v rámci Natura 2000. V těchto případech hrozí proměna řek, potoků a rybníků v mrtvé kanály a louže, jakož i zhoršení kvality vod, což je v přímém rozporu s cíli Rámcové směrnice od vodách.

V některých případech musely nevládní organizace a občanské iniciativy čekat i několik měsíců, než se vůbec dověděly o lokalitách zamýšlených projektů, v jiných případech dodnes neexistuje seznam konkrétních projektů. Vzhledem k územně rozptýlené povaze projektů není zřejmé, zda budou všechny podrobeny vyhodnocení vlivů na životní prostředí a příslušným posudkům plynoucím ze Směrnice o stanovištích.

Tyto problémy ještě navíc podtrhuje skutečnost, že mnohé plány neprošly strategickým posuzováním vlivů na životní prostředí (SEA), což přitom Směrnice o SEA u plánů a programů, které mohou mít významný vliv na životní prostředí, vyžaduje.[10] Potřeba vyhodnocení plánů obnovy prostřednictvím takovýchto studií závisí na jejich pravděpodobných dopadech. V některých případech, například v Chorvatsku, byla již konkrétní navrhovaná opatření podrobena hodnocením SEA v rámci samostatných sektorových plánů či strategií. Avšak tam, kde je tomu jinak, se ukazuje, že opatření, která popisujeme ve vybraných příkladech z konkrétních zemí, mohou vést ke škodám.

Některé členské státy podrobily své národní plány obnovy hodnocení SEA v pozdější fázi přípravy, kdy už výsledky hodnocení nemohly mít vliv na přijetí plánu, konkrétně po schválení ze strany Evropské komise (např. Bulharsko). Tento postup zpochybňuje samotný smysl celého hodnotícího řízení. Kromě toho, v těch několika málo případech, kdy členský stát vůbec hodnocení SEA provedl, konkrétně v Lotyšsku a Bulharsku, byl celý proces proveden bez účasti skutečných odborníků. Například v Lotyšsku byla SEA napsána prakticky jednou osobou z ministerstva financí bez konzultací s odborníky v oblasti ochrany životního prostředí či biodiverzity.

10 Článek 3, Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/42/ES ze dne 27. června 2001 o posuzování vlivů některých plánů a programů na životní prostředí, 21. července 2001.

Metodika zvolená Evropskou komisí pro zhodnocení otázky, zda projekty způsobí škody, se minula účinkem.

Dne 12. února 2021 zveřejnila Evropská komise dokument s technickými pokyny k uplatňování zásady „významně nepoškozovat“ podle nařízení o Nástroji pro oživení a odolnost s tím, že by „posouzení plánů pro oživení a odolnost[11] mělo zajistit, aby každé opatření (tj. každá reforma a každá investice) v rámci plánu bylo v souladu se zásadou ‚významně nepoškozovat‘“.

Jakkoli autoři této zprávy v zásadě plně podporují snahu Evropské komise zajistit, aby evropské fondy nebyly používány škodlivým způsobem, mají zároveň obavy, že uplatňování dané zásady v rámci Nástroje pro oživení a odolnost je v zajišťování zamýšleného účelu výrazně bezzubé. Podrobnější pojednání o tomto tématu najdete v prohlášení platformy Green 10 a organizace EuroNatur.[12]

Tato nová zásada, jejímž smyslem bylo přimět vlády k zaujetí preventivního přístupu při sestavování plánů obnovy, byla čerstvě rozšířena k uplatnění i vůči jiným evropským fondům, a to navzdory kritice a očividnému neúspěchu ve vztahu k Nástroji pro oživení a odolnost.[13] Problémy, na něž bylo poukazováno již ve fázi prvotního sestavování národních plánů, časem ještě nabyly na intenzitě. Můžeme je shrnout následovně:

- Posuzování z hlediska zásady „významně nepoškozovat“:
  - sestává z otázek, na něž se odpovídá „ano/ne“, což umožňuje hodnotiteli, tedy příslušnému ministerstvu, odpovídat, aniž by své odpovědi muselo podložit jakýmkoli důkazy.
  - probíhá ex ante, ještě před tím, než jsou známy a posouzeny zásadní detaily navrhovaných opatření, jako je jejich lokace, velikost, harmonogram realizace či nežádoucí účinky. Výsledkem jsou bezcenné výsledky a zaváděcí posudky.
  - vychází z kritérií, která jdou jen velmi zřídka kdy nad rámec toho, co tak jako tak již vyžaduje platná evropská legislativa v oblasti životního prostředí.
- Osoby, jež jsou odpovědny za navrhované reformy či investice, jsou těmi, které samy provedly posuzování, což vede k vážnému nedostatku objektivity a odbornosti výsledného hodnocení.
- Po dokončení hodnocení a schválení plánu není stanoven žádný kontrolní mechanismus, který by sledoval samotnou implementaci opatření.

Přestože tento nový pojistný mechanismus neaspiruje na nahrazení procesů EIA či SEA, jeho mezery a zřejmá neambicióznost napovídají, že nedokáže zabránit tomu, aby opatření financovaná z Nástroje pro oživení a odolnost či dalších evropských fondů potenciálně způsobovala škody (viz příklady). Vezměme si kupříkladu skutečnost, že dle Technických pokynů Evropské komise[14] je opatření ke snížení povodňového rizika považováno za 100procentně přispívající k adaptaci na změnu klimatu a jako takové nemusí být podrobeno posouzení z hlediska zásady „významně nepoškozovat“. Takový typ opatření přitom prokazatelně patří mezi ty vůbec nejnegativněji ovlivňující biodiverzitu, jak dokládáme v našich případových studiích.

Celý rok po uplynutí orientačního termínu stanoveného Komisí k předložení plánů obnovy jednotlivých členských států (30. dubna 2021) občanská společnost a veřejnost stále v mnoha případech nemá přístup ke klíčovým informacím o opatřeních, která Evropská komise posvětila. Tento nedostatek transparentnosti a problémy se zveřejňováním informací znemožňují nezávislým odborníkům a občanským iniciativám podrobit navržená opatření veřejné kontrole, vykonávat kroky k předejití újem a provádět monitoring.

Nebudou-li nedostatky tohoto nového ochranného environmentálního nástroje neprodleně adresovány, vytvoří nebezpečný precedens pro budoucí strategie a programy. Evropská komise uplatní zásadu „významně nepoškozovat“ i v rámci Politiky soudržnosti 2021-2027 či Veřejné podpory. Vzhledem ke způsobu, jakým to bude provedeno, budou opatření podobná těm, která byla pozitivně vyhodnocena v rámci Nástroje pro oživení a odolnost, automaticky schválena i pro účely fondů pod hlavičkou Politiky soudržnosti.

11 Evropská komise, Technické pokyny k uplatňování zásady “významně nepoškozovat” podle nařízení o Nástroji pro oživení a odolnost, *Evropská komise*, 12. února 2021.

12 Green 10 a EuroNatur, Evropské fondy by v žádném případě neměly mít negativní dopad na přírodu, klima či životní prostředí: Prohlášení Green 10 k zásadě „významně nepoškozovat“.

13 Green 10 a EuroNatur, Evropské fondy by v žádném případě neměly mít negativní dopad na přírodu, klima či životní prostředí: Prohlášení Green 10 k zásadě „významně nepoškozovat“.

14 Evropská komise, Technické pokyny k uplatňování zásady “významně nepoškozovat” podle nařízení o Nástroji pro oživení a odolnost, *Evropská komise*, 12. února 2021.

Občanská společnost a odborníci byli v rámci monitorovacího a implementačního procesu opomíjeni.

Nedostatek transparentnosti, projednávání a přístupu k informacím se prolínaly celou přípravou i počátečními fázemi implementace plánů obnovy. Tato situace se již od začátku plánování nezlepšila, a to ani po vyplacení prvních plateb. Informace o věcném obsahu financovaných opatření či konečných příjemcích peněz nebyly ve většině případů poskytnuty. Specificky se jedná například o popis a geografické umístění projektů (viz případové studie). Tato skutečnost podrývá možnosti občanských iniciativ a nevládních organizací sehrát roli ve sledování toho, jak bude s penězi nakládáno.

Evropský parlament vyjádřil 10. června 2021 ve svém kontrolním usnesení k plánům obnovy[15] znepokojení nad tím, že mnohé členské státy nepřizvaly regionální a místní orgány k sestavování národního plánu obnovy buď vůbec, anebo nedostatečně, ačkoli tyto orgány budou důležitými hráči v implementační fázi plánů. Dále bylo poznamenáno, že širší dostupnost informací by zvýšila transparentnost a odpovědnost, čímž by se posílila identifikace veřejnosti s implementací plánů.

Transparentnost hraje na poli veřejných výdajů klíčovou roli ze zřejmých důvodů. Patří mezi ně odpovědnost (a tím pádem důvěra v osoby s exekutivními pravomocemi), integrita a inkluze, tedy hodnoty, za které se Evropská unie oficiálně staví. O to silněji tyto hodnoty platí, vezmeme-li v potaz naléhavost plánování a vyplácení tohoto jedinečného fondu.

Zdá se být evidentní, že Evropská komise a Rada přistoupily na kompromisy ohledně kvality rozhodovací a připomínkovací fáze, aby mohla rychle zasáhnout, dokud pandemie trvala. Tyto kompromisy však způsobí škody na přírodě a životním prostředí a zejména u tak velkého fondu nelze akceptovat skutečnost, že veřejnost byla z procesu prakticky vyloučena. I samotnému Evropskému parlamentu, jehož smyslem je vyvažovat evropskou exekutivu, byla odepřena účast na jednáních mezi Komisí a národními vládami, a to byť i v roli pozorovatele.

Až na pár výjimek (konkrétně Bulharsko) nebyla většina námětů vyjadřujících znepokojení nad navrhovanými opatřeními zohledněna, stejně jako doporučení k alternativním reformám a investicím, jež měly získat financování.

Příkladem zmiňovaného nedostatku transparentnosti a veřejné kontroly budiž skutečnost, že monitorovací výbory, jejichž existence je u programů spadajících pod evropské fondy soudržnosti povinná, nebyly ve většině členských států, kterým byly finance vyplaceny, pro účely Nástroje pro oživení a odolnost ustanoveny. Jsou-li takové výbory řádně jmenovány a jejich kompetence jsou jasně vymezeny, mohou pak sloužit jako účinný nástroj zajišťující, že je s fondy správně nakládáno, a jako prostředník k vládní odpovědnosti a transparentnosti či jako platforma pro výměnu informací a nápadů, kde se uplatní odborný vhled široké palety zainteresovaných subjektů, jako jsou mimo jiné ekologické organizace.

V oněch několika málo členských státech, v nichž monitorovací výbory pro plány obnovy ustanoveny byly (Bulharsko, Chorvatsko, Česká republika, Estonsko a Maďarsko), do nich ekologické organizace většinou nebyly přizvány. Tím pádem některé klíčové funkce jako třeba monitoring souladu projektů s environmentálními podmínkami a indikátory dle zásady „významně nepoškozovat“ nebyly naplněny.

Kromě výčtu škodlivých záměrů uvedených v této zprávě byly též identifikovány alternativní projekty či možné úpravy projektů, které by mohly – a v některých případech stále mohou – škod na životním prostředí odvrátit. Takové případy by snadno mohly nahradit ty, které již byly schváleny, a zajistily by stejné výhody, ovšem bez škodlivých dopadů na přírodu. Hlavní myšlenkou tedy je, že v rámci budoucích finančních toků by odbornost plynoucí z třetích stran a ekologických organizací měla být považována za přednost, nikoli břímě. Občanská společnost by neměla být vnímána jako překážka, ale jako klíčový hráč, který pomůže zajistit, že financování bude směřováno na správná místa, a to již od fáze plánování až po fáze konečného výběru a implementace.

15 Evropský parlament, Usnesení Evropského parlamentu ze dne 10. června 2021 o stanoviscích Parlamentu k průběžnému posuzování národních plánů pro oživení a odolnost Komisí a Radou (2021/2738(RSP)), *Evropský parlament*, 10. června 2021.

Lesnictví v České republice:

ďábel se skrývá v detailech

Těžba smrkových lesů | *Hnutí DUHA*

Plánované opatření

Komponenta 2.6 českého Plánu obnovy a odolnosti[16] má slibný název Ochrana přírody a přizpůsobení se změně klimatu. Jejím deklarovaným cílem je "přispět k ekonomické a environmentální udržitelnosti zemědělské a lesnické krajiny v kontextu změny klimatu, zejména zadržováním vody v krajině, zvyšováním biologické rozmanitosti a zlepšováním stavu lesních ekosystémů".[17]

Komponenta spadá pod Ministerstvo zemědělství a obsahuje šest opatření, zaměřených na různé oblasti, jako je ochrana před povodněmi, opatření na malých vodních tocích a nádržích, zadržování vody v zalesněných oblastech atd. V návrhu plánu obnovy obsahovala tato složka také dotaci na zavlažovací systémy; toto opatření však nebylo do konečné verze zahrnuto, protože ho - oprávněně - neschválila Evropská komise.

Dílčí komponenta 2.6.5. Národního plánu obnovy s názvem Adaptace lesních systémů na změnu klimatu má za cíl "zlepšit odolnost a zároveň stav lesních ekosystémů obnovovaných po kůrovcové kalamitě ve smyslu pozměnění druhové, věkové a prostorové skladby na lesní porosty odolné vůči klimatické změně, a tím i značným dílem přispět k zajištění trvale udržitelné kontinuitě plnění funkcí lesa". Alokace na opatření činí 323 milionů eur (8,5 miliardy Kč) a deklarovaným cílem je zalesnění 12 000 hektarů ploch melioračními a zpevňujícími dřevinami do roku 2022 a dalších 24 000 hektarů do roku 2024.

16 Národní plán obnovy, Národní plán obnovy, dokumenty, přístup z 21. března 2022.

17 Ministerstvo zemědělství České republiky, Dotace: 2.6.5 Budování lesů odolných klimatické změně, *Ministerstvo zemědělství*, přístup z 21. března 2022.

Dopady – přinese to požadované výsledky?

Toto opatření je bezpochyby klíčovou investicí jak pro biologickou rozmanitost, tak pro adaptaci na změnu klimatu. České lesy jsou silně zasaženy suchem a horkem souvisejícím s klimatickou změnou. Od roku 2015 decimuje smrkové monokultury kůrovcová kalamita. Odhaduje se, že od roku 2016 bylo vytěženo 46 000 hektarů odumřelých jehličnanů, což odpovídá ploše se stranou o velikosti 38 km.[18]

Podíl smrku v dřevinné skladbě českých lesů činí 48,8 procent, přičemž přirozený podíl by měl být pouze 10 procent. Jeho podíl v nových výsadbách je stále příliš vysoký - s podílem 30,5 procenta je nejčastěji používanou dřevinou.[19] Hnutí DUHA - Přátelé Země považuje za ekologicky bezpečné použití 20 procent smrku v nových výsadbách za předpokladu, že bude použit pouze ve vyšších polohách nebo jako příměs v pestré druhové směsi s jinými dřevinami.

Dotace jsou tedy v zásadě správným krokem, po kterém vlastníci lesů a ekologické organizace dlouhodobě volají. Kritéria podpory však příjemce nemotivují k vytváření lesů zahrnujících druhově, věkově a prostorově různorodé porosty. To znamená, že nejsou v souladu s deklarovaným cílem opatření v NPO a nezajišťují, aby lesy byly skutečně odolné vůči změně klimatu.

Výzva Ministerstva zemědělství k předkládání žádostí o dotace,[20] vyhlášená 22. března 2022, obsahuje řadu problematických podmínek:[21]

1. Umělé a přirozené zmlazení: pravidla zahrnují podporu jak pro umělou výsadbu a síje, tak pro přirozené zmlazení, včetně přípravných dřevin. Umělá výsadba je však nastavením pravidel upřednostněna.
2. Různorodost druhů: vlastník získá podporu už při použití umělé, jednorázové výsadby jednoho melioračního a zpevňujícího druhu dřeviny. To znamená, že druhově pestrá obnova lesa není dostatečně podporována.
3. Věková homogenita: Po vykácení poškozených lesů mohou vlastníci pozemků teoreticky buď počkat na přirozené zmlazení, nebo mohou nové stromy vysadit, případně kombinovat oba postupy. Přirozené zmlazení zajistí věkově rozmanitější les, ale trvá déle. Aby se zalesňování urychlilo, stanovila vláda lhůtu pro přirozené zmlazení na pět let, po jejichž uplynutí nebude možné žádat dotace na výsadbu stromků. V praxi je tato lhůta pro věkovou a prostorovou diferenciaci cílových dřevin zcela nedostatečná. Na stanovištích, kde si vlastník není jistý, zda bude mít do pěti let dostatečné přirozené zmlazení a splní tak podmínky pro dotaci, raději využije dotaci na jednorázové umělé zalesnění, čímž vzniknou převážně věkově homogenní lesy.
4. Hustota zalesnění: Ministerstvo zemědělství v komponentě 2.6 uvádí, že “snížením povinného minimálního počtu sazenic na [hektar] pro obnovu lesa a díky nově definovaným podmínkám pro zalesnění a zajištění obnovovaných porostů dojde ke snížení podílu umělé obnovy a k preferenci přirozené obnovy”. To má být definováno novou vyhláškou, která je povinným milníkem komponenty (novela dřívější vyhlášky č. 139/2004 Sb.). Počet sazenic nařízených novou vyhláškou je však jen o málo nižší než v předchozí vyhlášce a navíc je vyžadováno rovnoměrné rozložení po ploše. Požadavek na výsadbu hustých porostů bez mezer je v rozporu s potřebou věkové a strukturní diverzifikace lesů a s potřebou zvyšovat odolnost lesů.

Posouzení souladu s pravidlem “významně nepoškozovat” (Do no significant harm neboli DNSH)

Samotné opatření by v zásadě mohlo být v souladu se zásadou “významně nepoškozovat”. Posouzení však nebylo provedeno na dostatečně podrobné úrovni, aby bylo možné pochopit všechny dopady opatření v praxi. Problém spočívá v detailech toho, jak je opatření spravováno a jaké podmínky ministerstvo stanoví pro způsobilost žadatelů. V tomto případě nejsou podmínky výzvy dostatečně ambiciózní.

Posouzení pravidla “významně nepoškozovat” také prováděla ministerstva interně pro své komponenty, a tak nebylo možné, aby k tomuto procesu vznášeli dotazy odborníci a zástupci občanů. Nejasnosti ohledně kritérií DNSH byly jednou z hlavních námitek externích aktérů (např. Svazu měst a obcí, odborů atd.) během slyšení, které v České republice uspořádala Evropská komise v březnu 2022.

18 Fakta o klimatu, Explainer – Umírání českých lesů, *Fakta o klimatu*, accessed 27 March 2022.

19 Ministry of Agriculture of the Czech Republic, Zpráva o stavu lesů a lesního hospodářství v r. 2020, accessed 20 March 2022.

20 Ministerstvo zemědělství, Dotace: 2.6.5 Budování lesů odolných klimatické změně, přístup z 26. března 2022.

21 Ministerstvo zemědělství, Finanční příspěvky na hospodaření v lesích, přístup z 26. března 2022.

Těžba smrkových lesů | *Hnutí DUHA*

Co se dalo udělat jinak?

Optimálním postupem při obnově lesa na mýtinách je co největší využití přípravných (pionýrských) dřevin (např. břízy, jeřábu, olše, vrby, osiky). Cílové dřeviny (zejména stínomilné, např. buk a jedle) se pak postupně vysazují ve smíšené druhové skladbě ve stínu přípravných dřevin, a to v časovém horizontu 50 až 60 let. Vzniká tak druhově bohatý, věkově různorodý, prostorově diferencovaný, a tudíž odolnější porost.

Na rozsáhlých mýtinách lze v omezené míře použít kombinaci umělé výsadby cílových dřevin s použitím přípravných dřevin, avšak umělá výsadba cílových dřevin na mýtinách by neměla přesáhnout 20 až 30 procent a měly by být použity světlomilné (dub, borovice) nebo světlobytné (javor, lípa) dřeviny. Zbytek mýtiny by měl být obnoven přípravnými dřevinami popsanými výše.

Vždy je lepší použít přirozené zmlazení dřevin než umělou výsadbu.

Transparentnost a účast veřejnosti

Plán obnovy České republiky je veřejně přístupný na internetových stránkách Národního plánu obnovy.[22] Stránka obsahuje obecné informace i podrobnou verzi schváleného plánu s milníky a cíli, seznam otevřených výzev, doplňující nařízení a usnesení.

Ministerstvo obchodu a průmyslu, hlavní správce NPO, má rovněž webové stránky s příslušnými dokumenty.[23] Na webových stránkách ministerstev jsou také sekce, které podrobně popisují komponenty a opatření, které spravují.[24]

Do přípravy plánu byly po určitém váhání zapojeny i externí subjekty. Zejména sektor občanské společnosti se musel zasadit o to, aby byl do diskuse zahrnut. Zástupci organizací, včetně ekologického sektoru (Hnutí DUHA - Přátelé Země, Beleco) a dalších (Transparency International), však nakonec přizváni byli a podařilo se jim v plánu dosáhnout značných změn. Týká se to zejména složek spravovaných Ministerstvem životního prostředí. Před přijetím plánu proběhly také veřejné debaty organizované Ministerstvem průmyslu a obchodu.[25]

22 Národní plán obnovy, Národní plán obnovy, September 2021.

23 Ministerstvo obchodu a průmyslu České republiky, Dokumenty NPO, *MPO*, přístup z 21. března 2022.

24 Ministerstvo zemědělství České Republiky, Dotace, Národní plán obnovy, *MZE*, přístup z 20. března 2022.
Ministerstvo životního prostředí, Národní plán obnovy, *MŽP*, přístup z 20.března 2022.

25 Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky, Národní plán obnovy (NPO) - veřejná diskuse, *YouTube*, 31. května 2021.

CEE Bankwatch Network

euronatur

Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic